

זבחים נ

עניין: קל וחומר

בן בנו של קל וחומר

בית האוצר לרבי יוסף ענגיל

מערכת א-י כלל נו אות טז

זמן נלענ"ד לחודש טעם שור נהא דלעמיה' דק' אגדה עמ'פ' כס' בני יששכר בשם הרב הקדוש מה' לבי הירש מוידעטש וז"ל ד"ר מדות שהמורה נדרשת בהן הם לעומת ה"ר מדות של רחמים וגמול ק"ו מדה הראשונה ד"ר מדות הדרגה לעומת אל דהוא הראשון ב"ר מדות של רחמים והוא שהתפלל משה אל גא רפא נא לה והשם לו ואב' ירוק ירק כפני' הלא חללם שנעת ימים ודרשו חכמ' ק"ו לשכינה ארבעה עשר יום היט דכמו שביקש הרשעה חסם אל כן נענה ולכן נאמר לו מדת ק"ו דהוא בבחי' השם אל ובגיל' זהו שנמדה האמורה ד"ר מדות הדרגה הוא וכן שני כתובים המכתישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם וטעמא אחרינא וכאן שני כתובים כי ואינה מובנת ואולם עפ"י הג"ל מובנת לנטן כי מדה האמורה הזאת הלא היא לעומת מדה האמורה ד"ר מדות הרחמים דהוא ונקב לא ינקב וביומא (דף פ"ז ע"א) איז לומר ונקב שכבר נאמר לא ינקב ואיז לומר לא ינקב שכבר נאמר ונקב הכיל מנקב הוא לשנים ואין מנקב לשאין שנים עכ"ל הגמ' ומבואר איפוא דקרא דונקב לא ינקב הוא ב' כתובים המכתישים זא"ז כי מאמר ונקב סותר למאמר לא ינקב ומאמר לא ינקב סותר למאמר ונקב וההדרגה ביניהם הוא פ"י מה שזכרנו כתוב במקום אחר והוא בפרשת המעונה דמועלת תשובה לחטאים וע"ז אנו יודעין להכריע דמאמר ונקב הוא לשנים ומאמר לא ינקב הוא לשאין שנים והוא וכאן ב' כתובים המכתישים זא"ז כי כאן דייקא שנמדה זאת יש ב' כתובים המכתישים כי עד שיבוא כ"י פ"ב טעם דכרו הקדושים ז"ל:

והנה נודע בתחמת האמת כי השם אל הוא שם מדה האחד [וע' מילתא בשלה עה"כ זה אלי ואנוהו ומובא ברמב"ן עה"כ שם וז"ל זה אלי נהג עמי במדת רחמים כי ומיין שאין אלי אלא מדה רחמים שנא' אלי אלי למה טובתני ואומר אל נא רפא נא לה ואומר אל ד' ואלר לנו עכ"ל] וע' ב"ר פרשה מ"ג האל תמים דרש זה אברהם כי והטוהה כי אברהם מדתו חסד וכנעט וע"כ יתייחס בבחינתו השם אל אשר הוא ג"כ שם האחד וע"כ נראה כי צהות מדה הק"ו מוטות לעומת השם אל דהוא מדה האחד לק אין עונש יולא ממדה זאת צהותה מדה האחד והיינו טעמא דאין עונשין מן הדין כנלענ"ד דק' אגדה:

לקח טוב לרבי יוסף ענגיל, סוף כלל ב'

והנה בספר שושנת העמקים (כלל א ד"ה שאלני) כתב, ששאל אותו משכיל אחד, לדעות (ראה לעיל פסקא לט) הסוברים דהא דאין עונשין מן הדין הוא מטעמא דשמא יש פירכא על הקל וחומר, ואי אפשר להעניש מספק, דאם כן איך עושין קל וחומר להקל, עיין שם היטב.

ואיז"ל לפי דברינו אלה, דהא דאין עונשין מן הדין מחשש דשמא יש פירכא על הקל וחומר - החשש הזה הוא רק מיעוט וכנ"ל (פסקא סח), אם כן לפי זה שפיר יש ללמוד דין להחמיר על ידי שני קלים וחמורים. דנהי דנגד כל קל וחומר יש חשש מיעוט דשמא יש פירכא, עם כל זה תרי מיעוטי הרי מצטרפי רק לעשות ספק שקול, וחשוב מחלה על מחלה, וכמבואר בתוספות צבא צתרא (ג. ד"ה איכא), עיין שם היטב. ואם כן, הרי ספיקא דאורייתא לחומרא (ב"ה א), ושפיר יש לדון דין על ידי צירוף שני קלים וחמורים - להחמיר על כל פנים.

בזה שאין כן לדון דין על ידי צירוף שלשה קלים וחמורים, זה שפיר אי אפשר כלל אפילו להחמיר, דהא נגד שלשה קלים וחמורים שוב יש שלשה מיעוטים להיפוך. ואם כן, כיון דתרי מיעוטי מצטרפי לעשות מחלה על מחלה - ובתוספות צתרא הנ"ל, שוב שלשה מיעוטים הא הוו רובא להיפוך, שהמיעוט השלישי הניתוסק על המחלה הרי עושה רוב להיפוך. ואם כן שפיר אין לדון דין כלל על ידי צירוף שלשה קלים וחמורים, אפילו להחמיר, ושפיר כתב רש"י שאין ללמוד דין על ידי קל וחומר אשר הוא כן בנו של קל וחומר, כיון שלדין הזה ההכרח שיהיו כל השלשה קלין וחמורין אמת, ונגד זה הרי יש רוב להיפוך. ונתבארה איפוא דעת רש"י הנ"ל לנכון בעזרת השם יתברך, ובאחי בכל זה רק להעיר.

ויז"ל יש לומר, דהך חששא דשמא יש פירכא על הקל וחומר לאו ספק שקול הוא, כי אם חשש מיעוט. והסברה נותנת כן, שהרי הספק בעצמותו - אם יש פירכא או אין פירכא - שני הדדים שקולין בו, ואם כן כיון שהלך דשמא אין פירכא יש לו סיוע מדעת החכמים שדין את הקל וחומר, ואין מוצאין בו כעת שום פירכא, ואלו הלך השני דשמא יש פירכא הרי מתנגד הוא מדעת חכמים הזאת, ואם כן שוב ממילא הלך דשמא אין פירכא עדיף מהלך דשמא יש פירכא, ועל כן שפיר החשש דשמא יש פירכא חשוב רק מיעוט, ואינינו ספק שקול, ועל כן שפיר עושין קל וחומר להקל (ראה עוד להלן פסקא פא).

ועם כל זה, בממון שפיר אין עונשין מן הדין (ראה לעיל פסקא לח-מב), דהא קיימא לן (צבא קמא כו; רמב"ם הלכות מכירה פט"ו ה"ה) דאין הולכין בממון אחר הרוב, והוא הדין בדיני נפשות שפיר אין עונשין מן הדין. דנהי דמבואר בסנהדרין (פט.) וד"ה אס כניס דברינו אלה, מלאנו בהם טעם נכון ליישב דברי רש"י בצבחים (ג. ד"ה ופרשין), עיין שם היטב, שיוצא מפירושו שם חידוש גדול, שאין לנו ללמוד דין על ידי צירוף שלשה קלים וחמורים - דהיינו אם נלמד דין בקל וחומר, ואחר כך נלמד דין שני בקל וחומר מדין זה, אז אין ללמוד דין שלישי בקל וחומר מדין השני,